

**PEDAGOGIK FAOLIYATDA INTUITIV QOBILIYATNING SHAKLLANISHI:
MOTIVATSIYA, PROGNOZLASH VA IJODIY TAFAKKUR**

Baxrinova Munisa Xusniddinovna

Qarshi DU “Boshlang‘ich ta‘lim” kafedrası doktoranti

E-mail: mbaxrinova@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18944941>

Annotatsiya: Mazkur maqolada pedagogik faoliyat jarayonida intuitsiyani rivojlantirishning psixologik-pedagogik va kognitiv asoslari tahlil qilinadi. Intuitsiya shaxsning bilish faoliyatida muhim mexanizm sifatida talqin etilib, uning motivatsiya, prognozlash, tasavvur, xotira va ijodiy tafakkur bilan uzviy bog‘liqligi yoritiladi. Tadqiqotda intuitsiyaning pedagogik faoliyatdagi funksiyalari — regulativ, kompensator, orientatsion, integrativ va prognoztik jihatlari ochib beriladi. Shuningdek, intuitiv va impulsiv qarorlar o‘rtasidagi farqlar asoslab beriladi. Maqolada ona tili ta‘limida ijodiy matnlardan foydalanish orqali talabalarning intuitiv qobiliyatini rivojlantirish imkoniyatlari ilmiy asosda tahlil qilinadi. Ijodiy matnlar talabalarda yaxlit idrok, estetik tanlov va kognitiv sintezni faollashtiruvchi samarali vosita sifatida baholanadi.

Kalit so‘zlar: intuitsiya, ijodiy matn, pedagogik faoliyat, kognitiv mexanizm, prognozlash.

Аннотация: В статье анализируются психолого-педагогические и когнитивные основы развития интуиции в педагогической деятельности. Интуиция рассматривается как важный механизм познавательной деятельности личности, тесно связанный с мотивацией, прогнозированием, воображением, памятью и творческим мышлением. Раскрываются основные функции интуиции в педагогической практике: регулятивная, компенсаторная, ориентировочная, интегративная и прогностическая. Обосновано различие между интуитивными и импульсивными решениями. Особое внимание уделяется возможностям развития интуитивных способностей обучающихся посредством работы с творческими текстами в процессе обучения родному языку. Творческий текст рассматривается как эффективное средство активизации целостного восприятия, когнитивного синтеза и эстетического выбора.

Ключевые слова: интуиция, творческий текст, педагогическая деятельность, когнитивный механизм, прогнозирование.

Abstract: This article examines the psychological, pedagogical, and cognitive foundations of developing intuition in pedagogical activity. Intuition is interpreted as a significant mechanism of cognitive activity, closely related to motivation, forecasting, imagination, memory, and creative thinking. The study reveals the main functions of intuition in pedagogical practice, including regulatory, compensatory, orientational, integrative, and prognostic functions. The distinction between intuitive and impulsive decisions is theoretically substantiated. Special attention is paid to the potential of developing students' intuitive abilities through the use of creative texts in mother tongue education. Creative texts are considered an effective means of activating holistic perception, cognitive synthesis, and aesthetic decision-making.

Keywords: intuition, creative text, pedagogical activity, cognitive mechanism, forecasting.

KIRISH

Zamonaviy ta‘lim tizimida pedagog shaxsining kasbiy muvaffaqiyati nafaqat puxta nazariy bilim va metodik tayyorgarlik, balki tezkor qaror qabul qilish, murakkab pedagogik vaziyatlarni oldindan ko‘ra bilish, o‘zgaruvchan sharoitlarga moslashish va ijodiy yondashuv kabi yuqori darajadagi kognitiv qobiliyatlarga ham bevosita bog‘liqdir. Ana shunday kognitiv mexanizmlar orasida intuitsiya alohida o‘rin egallaydi. Intuitsiya pedagogik faoliyat jarayonida ko‘pincha ongli tahlil yetarli bo‘lmagan yoki vaqt cheklangan holatlarda samarali yechim topish imkonini beruvchi muhim bilish vositasi sifatida namoyon bo‘ladi.

Pedagogik amaliyot shuni ko‘rsatadiki, o‘qituvchi faoliyatida ko‘plab vaziyatlar mavjud bo‘lib, ular tezkor baholash, ehtimoliy natijalarni prognozlash va optimal qarorni darhol qabul qilishni talab etadi. Bunday sharoitda intuitsiya bilim, tajriba va ong osti kognitiv jarayonlarining uyg‘unlashuvi asosida shakllanib, pedagogga faoliyat natijalarini oldindan ko‘ra bilish va samarali harakat strategiyasini tanlash imkonini yaratadi. Shu bois intuitsiyani tasodifiy yoki irratsional hodisa sifatida

“Ilmiy tadqiqotlarni amaliyotga joriy qilishning muammo va yechimlari” mavzusidagi onlayn xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallar to‘plami. NamDU - 2026-yil 20-21-fevral

emas, balki rivojlantiriladigan va boshqariladigan kognitiv mexanizm sifatida talqin etish muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi.

So‘nggi yillarda pedagogika va psixologiya fanlarida intuitsiyaning mohiyati, uning kognitiv funksiyalari hamda kasbiy faoliyatdagi roli masalalariga qiziqish ortib bormoqda. Tadqiqotlarda intuitsiyaning regulyativ, kompensator, orientatsion, integrativ va prognoztik funksiyalari alohida ta’kidlanadi. Biroq mavjud ilmiy ishlarda intuitsiyaning ta’lim jarayonida, xususan, ona tili ta’limida ijodiy matnlar bilan ishlash orqali tizimli rivojlantirish masalasi yetarlicha yoritilmagan.

Ona tili ta’limida ijodiy matnlar bilan ishlash talabalarning mustaqil fikrlashini, tasavvurini, nutqiy faolligini va estetik didini rivojlantirish bilan bir qatorda, intuitiv bilishni faollashtirish uchun ham qulay pedagogik sharoit yaratadi. Ijodiy matn yaratish jarayonida talaba ko‘plab g‘oya va ifoda variantlari orasidan eng mazmunli, ta’sirchan va estetik jihatdan mukammalini tanlashga majbur bo‘ladi. Bu tanlov jarayoni esa ko‘pincha intuitiv mexanizmlar asosida amalga oshadi.

Shu munosabat bilan mazkur maqolada pedagogik faoliyatda intuitsiyaning o‘rni va ahamiyatini ochib berish, uning kognitiv-motivatsion asoslarini tahlil qilish hamda ona tili ta’limida ijodiy matnlardan foydalanish orqali talabalarning intuitiv qobiliyatini rivojlantirish imkoniyatlarini ilmiy jihatdan asoslash maqsad qilib qo‘yildi. Tadqiqot natijalari pedagogik amaliyotni takomillashtirish, o‘qituvchilarning kasbiy kompetensiyasini oshirish va ta’lim jarayonida ijodiy yondashuvni kuchaytirishga xizmat qiladi.

Pedagogik faoliyatda intuitsiyaning rivojlantirish bir qator kognitiv mexanizmlarni o‘z ichiga oladi va uning ahamiyatini chuqur anglashni, shu asosda shaxsning muvaffaqiyatga erishish uchun uning doimiy qo‘llanilishining zarurligiga ichki ishonchini anglatadi. Bundan tashqari, mazkur komponent tahliliy, chuqurlik, ongda bo‘lish, moslashuvchanlik, istiqbolli va isbotli fikrlash sifatlarini, tasavvurni, kuzatuvchanlikni, intuitivni, empatiyani va refleksiyaning o‘z ichiga oladi, ular pedagogik prognozlashning old shartlari bo‘lib, samarali prognoztik faoliyatning zarur elementlari hisoblanadi¹.

L. A. Regush intuitsiyaning rivojlantirish bilish faoliyati sifatida xos motivlar bilan bir qatorda, o‘ziga xos motivlarni ham ajratib ko‘rsatadi. Shunday qilib, intuitiv qobiliyatning motivi sifatida “o‘zini kelajakka ekstrapolyatsiya qilish” ehtiyoji, “o‘z chegaralaridan chiqish” ehtiyojini ko‘rsatadi².

Muvaffaqiyatga motivlangan xatti-harakatning paydo bo‘lishi ma’lum old shartlar va ko‘rsatkichlarga ega. Mustaqil erishilgan natijaga e’tibor qaratish, natijani o‘z imkoniyatlarining o‘z bahosiga bog‘lash, vazifaning qiyinligi va o‘z imkoniyatlarini farqlash, qobiliyat va harakatning determinantlarini ajratish va nihoyat, muvaffaqiyatning subyektiv ehtimoli. Uning orqasida muvaffaqiyatli yoki muvaffaqiyatsiz xatti-harakat tajribasining to‘planishi, subyektiv muvaffaqiyat prognozlari, bunday prognozlarni o‘z imkoniyatlari va harakatlarining o‘lchamini anglash asosida anglash yotadi. Motivni inson psixikasida o‘tmishni hisobga olgan holda kelajakning aks etishi deb aytish mumkin³.

Shaxs o‘zini kelajakka ekstrapolyatsiya qilish ehtiyoji yangi qarama-qarshilikni keltirib chiqaradi, hozirgi vaqtdagi imkoniyatlar bilan bu ehtiyoj o‘rtasidagi nomuvofiqlik. Har safar inson bu qarama-qarshilikni bartaraf etganda, intuitiv faoliyat takomillashadi deb hisoblash mumkin. Intuitsiya motivlari o‘ziga xosdir, chunki ular orzu qilingan kelajakni kodlab, hozirgi noqulay va orzu qilingan kelajak o‘rtasidagi qarama-qarshilikni bartaraf etish uchun faol faoliyatga undaydi.

Intuitiv qobiliyat shaxs hayot faoliyatiga kelajak haqidagi bilimni kiritish zarurligi bilan motivlanishi mumkin va shu bilan bu voqealar bilan uchrashishga “oldindan tayyorlik”ni ta’minlaydi.

Intuitiv qobiliyatning motivi sifatida zarurlik - atrof-muhit sharoitlarining o‘zgarishiga moslashish, xatti-harakatning optimal o‘z-o‘zini tartibga solishi, ayniqsa faol o‘zgartiruvchi faoliyat imkonsiz bo‘lgan holda yuzaga keladi. Zarurlik intuitsiya motivi sifatida professional faoliyat tizimiga kiritilganda (masalan, pedagogning bir yoki boshqa vaziyatga munosabat bildirishga maksimal tayyorligini ta’minlash) namoyon bo‘ladi. Shaxsiy darajada kutilayotgan kelajak da’vo darajasini shakllantirishda, o‘z-o‘zini nazorat mexanizmlarida, xatti-harakatning emotsional tuzatishida qo‘llaniladi.

Bilish intuitiv faoliyati o‘zi motivatsiyaning keltirib chiqaruvchi manba bo‘lishi mumkin. Intuitsiya (kelajakdagi yechimni izlash) fikrlash jarayonining birinchi bosqichida boshlanadi. Lekin bu fikrlashning yakuniy vaziyatining to‘liq belgilangan etaloni mavjud bo‘lganini anglatmaydi, u bilan oraliq natijalarni to‘g‘ridan to‘g‘ri va bir ma’noda taqqoslash mumkin. A. V. Brashlinskiy ta’kidlaydiki, “har qanday fikrlash intuitsiyadir, lekin aksincha emas, ya’ni har qanday intuitsiya fikrlash emas. Voqealar ketma-ketligini intuitsiya qilish va shu asosda faoliyatni tartibga solish psixikaning asosiy funksiyalaridan biridir. Izlanuvchini jonli, real fikrlash jarayoni sifatida oldindan

“Ilmiy tadqiqotlarni amaliyotga joriy qilishning muammo va yechimlari” mavzusidagi onlayn xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallar to‘plami. NamDU - 2026-yil 20-21-fevral

ko‘rish insonning psixik faoliyatining, umuman bilish faoliyatining yuqori darajalaridan biriga kiradi”⁴.

Intuitiv bilish imkoniyatlari inson ongining faol, o‘zgartiruvchi mohiyatida yotadi. Kelajak subyekt tomonidan o‘zgarish asosida konstruksiya qilinadi, loyihalashtiriladi, yaratiladi. Bu bilimlarni (ayniqsa, tasavvurlarni) o‘zgartirish bo‘yicha harakatlar - intuitiviyada amalga oshiriladigan harakatlarning bir turi ekanligini taxmin qilishga imkon beradi. Tasavvurlarni o‘zgartirish bo‘yicha aqliy harakatlar tasavvur jarayonining mazmunini tashkil etadi.

Oldindan ko‘rish qobiliyati ko‘p jihatdan rivojlangan intuitivlik bilan bog‘liq. Ya.A. Ponomarevning ta’kidlashicha, “intuitiv qobiliyat “his qilish” bo‘lib, vaziyatni butun holda qamrab olish qobiliyati, yo‘llar va shart-sharoitlarni anglamasdan bilim olish, shuningdek, uzoq muddatli shunga o‘xshash fikrlash harakatlarining tajribasi natijasida shakllanadigan qisqartirilgan fikrlash akti” sifatida ko‘riladi.

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, intuitiviyada pedagogning eng turli xil harakatlarini bajarish jarayonida juda keng tarqalgan va shu bilan birga faoliyat uchun yetarlicha muhim funksiyalarni bajaradi: kompensator, regulativ, orientatsion, integrativ, prognozistik, optimizatsion⁵. Intuitiviyaning ta’siri bilim va hislarni integratsiya qilishga, ularni pedagogning shaxsiy tajribasi bilan bog‘lashga, mumkin bo‘lgan xavf-xatarlarni oldindan ko‘rishga, original ijodiy yechimlarni topishga imkon beradi.

S.A. Gilmanov empirik umumlashtirish asosida intuitiviyaning namoyon bo‘lishini uch darajada kuzatish mumkinligini ta’kidlaydi:

1) empirik (hayotiy tajribaga asoslangan taxmin, ko‘pincha faqat o‘ziga xos pedagogik emas, balki “hayotiy” vazifalarni hal qilish sifatida yuzaga keladi. Yechim hali anglanmagan, fikrlash strategik va texnologik darajalarga erishmagan);

2) tajribaviy-mantiqiy (aql-idrok pozitsiyasidan yondashuvga mos keladi: intuitiv yechimlarning mavjud tajribasi, ularning refleksiv tushinishi mavjud, ba’zi hollarda harakatlarning yon natijasini anglash qayd etilgan);

3) ilmiy yoki ilmiy-mantiqiy (harakatlarni asoslashda nafaqat bilim va tajriba, balki nazariyalar, obrazli o‘zlashtirilgan g‘oyalar asosida yotganda, bu maqsadga erishish uchun vazifalar ierarxik zanjirini tezda qurishga va barcha bo‘g‘inlarni “ko‘rish”ga imkon beradi - texnologik zanjirlar, ularni hayotga tatbiq etishi mumkin bo‘lgan konkret odamlar).

Intuitiviyada pedagogik faoliyat jarayonida kerakli usullarni topishga yordam beradi va faoliyat natijalarini prognozlash qobiliyatiga olib keladi. Ko‘pincha intuitiviyada shaxsda hech qanday dalillar yo‘q bo‘lsa ham, to‘g‘ri qarorga ishonchni tug‘diradi va ekstremal sharoitlarda pedagogni qutqarishi mumkin. U holda kutilmagan, oldindan aytib bo‘lmaydigan voqea sodir bo‘ladi va qaror darhol qabul qilinishi kerak. Intuitiviyada nochorlik, to‘siq, turg‘unlikni his qilishga yordam beradi, ya’ni tizimni rivojlantirish zarurligini bildiruvchi signal beradi. Intuitiviyada yangi narsaning qabul qilinish xarakterini oldindan aytish, g‘oyalar, odamlar, yondashuvlarning imkoniyat chegaralarini his qilish, innovatsiyalar strategiyasini aniqlash va hokazolarni oldindan aytish imkonini beradi. Nihoyat, intuitiviyada har qanday prognozlashda zarur, va prognozistikasiz rivojlanish yo‘q.

Biroq intuitiviyaning aniq ijobiy qirralari bilan birga, uning bir qator murakkab jihatlari ham mavjud.

Birinchidan, intuitiv idrokning faolligi shaxsning psixologik holatiga bog‘liq bo‘lib, ayniqsa charchoq, emotsional zo‘riqish yoki e’tibor pasaygan vaziyatlarda intuitiv signallar “o‘z vaqtida namoyon bo‘lmasligi” mumkin.

Ikkinchidan, intuitiviyada muayyan obraz, hodisa yoki jarayonni yaxlit holda qabul qilish imkonini bersada, bu jarayon ko‘pincha ma’lum kognitiv “bo‘shliqlar” bilan kechadi. Shu bois intuitiv xulosalarni to‘ldirish, tekshirish va asoslash jarayonida mantiqiy tahlil muhim o‘rin tutadi.

Uchinchidan, ayrim sohalarda intuitiv yondashuv mantiqiy-tahliliy yondashuvga nisbatan kamroq samara beradi. Xususan, boshqaruv qarorlarini qabul qilish, o‘quv reja va dasturlarini ishlab chiqish, o‘quvchilarning kasbiy yo‘nalishini belgilash hamda “kelajak maktabi”ni loyihalash kabi strategik va tizimli yondashuv talab etiladigan jarayonlarda intuitiviyada yordamchi omil sifatida xizmat qiladi, biroq asosiy mezon sifatida emas.

Intuitiviyada impulsiv harakatlardan aniq farqlash zarur. Ular o‘rtasidagi umumiy jihat shundaki, har ikki holatda ham qaror tez, ongsiz ravishda qabul qilinadi va bevosita ratsional fikrlashga tayanilmaydi. Biroq, intuitiv qarorlar oldingi tajriba, to‘plangan bilimlar, kognitiv sxema va shakllangan assotsiativ aloqalarga asoslangan holda yuzaga keladi.

Impulsiv qarorlar esa, aksincha, kuchli, bir zumda paydo bo‘lgan emotsiyalar - g‘azab, qo‘rquv, hayajon yoki stress ta’sirida shakllanadi. Bunday qarorlarda ongsizlik subyektiv emotsional

“Ilmiy tadqiqotlarni amaliyotga joriy qilishning muammo va yechimlari” mavzusidagi onlayn xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallar to‘plami. NamDU - 2026-yil 20-21-fevral

reaksiyalarning ustuvorligi bilan bog‘liq bo‘lib, ular oldingi tajribani tizimli qayta ishlashga tayanilmaydi. Shu sababli impulsiv harakatlar ko‘proq stixiyaviy va prognozlanmaydigan xususiyatga ega bo‘ladi, intuitiv qarorlar esa nisbatan barqaror kognitiv asoslarga ega..

Shunday qilib, intuitiv qarorni kam baholash, ba‘zi hollarda qutqarishi mumkin bo‘lgan, uning ortiqcha baholashidan ham kamroq ratsional va xavfli. Intuitiv qarorlar ongsiz darajada yuzaga kelgani uchun, ularni keyinchalik anglash, mantiq yordamida tushuntirish uchun vaqt talab qiladi. Olimlarning tadqiqotlari (S.A. Gilmanov, M.M. Potashnik) intuitsiyani rivojlantirish imkoniyatini ko‘rsatadi. Bizning tadqiqotimizda bu muhim hisoblanadi va talabalarni pedagogik faoliyatida samarali qo‘llash imkonini beradi. Shu sababli intuitiv qobiliyatni rivojlantirishga alohida ahamiyat qaratish maqsadga muvofiq.

Intuitiv qobiliyat - ijodiy fikrlash jarayonida mushohada va tafakkurning ichki dinamikasini ta‘minlovchi, mavjud zehniy holatdan yangi g‘oyaga o‘tishni tez va bevosita ta‘minlaydigan kognitiv mexanizmdir. U ko‘pincha “tez sakrash”, ya‘ni bir fikriy holatdan boshqasiga keskin, lekin ichki asosli o‘tish sifatida namoyon bo‘ladi. Bunday o‘tish jarayoni ongli tahlil, bosqichma-bosqich mulohaza yoki mantiqiy dalillash bilan emas, balki tajribada to‘plangan bilim, sezgi, assotsiatsiyalar va yashirin kognitiv aloqalarning bir zumda uyg‘unlashuvi bilan bog‘liq.

Z.P.Nadirovaning fikricha, intuitiv qobiliyatni rivojlantirishni badiiy va ijodiy faoliyat tabiati bilan chambarchas bog‘laydi. Uning ta‘kidlashicha, “intuitsiya ijodiy ilhomning muhim manbai bo‘lib, yangi g‘oya, obraz yoki konsepsiyaning shakllanishiga turtki beradi. Bu jarayonda intuitiv bilish mavjud tajribalarni qayta kombinatsiya qilish, ular o‘rtasida yangi semantik munosabatlar o‘rnatish va kutilmagan fikriy yechimlarni yuzaga chiqarish orqali namoyon bo‘ladi. Shu bois intuitiv qobiliyat ijodiy jarayonning markaziy tarkibiy qismi sifatida qaraladi. U inson tafakkurida yangi g‘oyaning paydo bo‘lishi, uning original shaklga ega bo‘lishi va yangicha fikrlash yo‘llarining ochilishiga xizmat qiladi. Shuningdek, ijodiy faoliyatda intuitsiya ko‘pincha ilmiy gipotezalar yaratilishi, muammoli vaziyatlarga noodatiy yechim topilishi va yangicha metodologik yondashuvlarning paydo bo‘lishida muhim omil sifatida baholanadi”⁶.

Intuitiv qobiliyat ijod, badiiy va ilmiy ijod, tafakkur, ratsional va irratsional tafakkur, intellekt, xotira, tasavvur, fahm-farosat, onglilik, ongsizlik, ong osti jarayonlari, insayt hamda instinkt kabi muhim kognitiv va psixik kategoriyalar bilan uzviy, dialektik bog‘liqdir. Ushbu tushunchalarning har biri intuitiv qobiliyatning muayyan qirrasini yoritib beradi va uning psixologik, ijodiy hamda kognitiv tabiatini tushunishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Jumladan, intuitiv qobiliyatning ijod va tafakkur bilan bog‘liqligi uning yangi g‘oya, badiiy obraz yoki ilmiy gipotezaning yuzaga kelish jarayonida hal qiluvchi rol o‘ynashi bilan izohlanadi. Ratsional va irratsional tafakkurning o‘zaro nisbati esa intuitiv bilishda ongsiz jarayonlar ustuvorligi bilan birga, ularning ostida mukammal kognitiv tajribaning mavjudligini ko‘rsatadi. Intellekt, xotira va tasavvur intuitiv xulosalarning manbaini tashkil qiluvchi bilimlar, tasvirlar va assotsiativ aloqalar tizimini ta‘minlaydi. Shu bilan birga, insayt- muammoning bir zumdagi “chaqnoq” yechimi, instinkt - biologik asosli avtomatik reaksiyalar, ongsizlik va ong osti jarayonlari esa intuitiv fikrlashning yashirin kognitiv mexanizmlarini belgilaydi. Bularning barchasi intuitsiyaning tabiatini yagona psixologik tizim sifatida tushunishga xizmat qiladi.

Mazkur tushunchalarning mazmun-mohiyatini chuqur o‘rganish va ularning o‘zaro bog‘liqligini ilmiy asosda tahlil etish intuitiv tafakkurning ichki qonun-qoidalarini ochib berishga, shu orqali fan rivojining yangi qirralarini belgilashga imkoniyat yaratadi. Shunday ma‘noda intuitsiya nafaqat ijodiy jarayonlarning omillaridan biri, balki inson kognitiv faoliyatining murakkab, ko‘p qirrali va hali to‘liq tadqiq etilmagan jabhasi sifatida dolzarb ilmiy mavzu hisoblanadi.

Shu sababli intuitiv qobiliyatni rivojlantirishda ona tili ta‘limida ijodiy matnlardan tizimli va asosli foydalanish maqsadga muvofiq. biz bu barada matn va ijodiy matn tushunchalarini izohlashga va uning intuitsiyani rivojlantirishdagi imkoniyatini tahlil qilishga harakat qilamiz.

“Matn - ijodkorning fikri va niyatining yozma shakldagi ifodasidir. Matn tushunchasi uchun eng asosiy jihat shundaki, u anglangan maqsad va rejaga asoslangan holda amalga oshirilgan fikriy va ijodiy harakat natijasidir”. Mazkur yondashuvdan kelib chiqqan holda, ta‘lim jarayonida matn mavzularini rejalashtirish ham belgilangan didaktik maqsadlarga muvofiq ravishda amalga oshirilishi lozim. Belgilangan mavzu asosida matn yaratish jarayonida talabalarning maxsus tayyorgarlikka ega bo‘lishi maqsadga muvofiq bo‘lib, bu ularda ijodiy tafakkur, mustaqil fikrlash va muammoni badiiy-ijodiy yondashuv asosida yoritish qobiliyatlarining rivojlanishiga sezilarli imkoniyat yaratadi. Tanlangan mavzu asosida matn yaratish ko‘nikmalarini shakllantirish umumiy o‘rta ta‘limning barcha bosqichlarida bosqichma-bosqich amalga oshiriladi.

“Ilmiy tadqiqotlarni amaliyotga joriy qilishning muammo va yechimlari” mavzusidagi onlayn xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallar to‘plami. NamDU - 2026-yil 20-21-fevral

Ayniqsa, “ijodiy insho”, “ijodiy-adabiy insho” yoki “adabiy insho” kabi matnlar talabalarni ijodiy fikrni rivojlantirish, nutqni tuzish, badiiy-adabiy fikrni shakllantirishda yuqori bosqich hisoblanadi. Insho yozish jarayonida ham pedagog, ham talaba faoliyatining mas’uliyati ortib, har ikki tomonning intellektual va ijodiy faolligi kuchayadi.

Ona tili darslarida bunday turdagi matnlar ilmiy, ijodiy va amaliy ko‘nikmalarning uyg‘unlashuvini ta’minlaydi. Matn bilan ishlash jarayoni talabalarning tafakkur faolligini, lingvistik kompetensiyasini va badiiy madaniyatini rivojlantirishga xizmat qilib, uning umumiy nutqiy madaniyati shakllanishida muhim omil sifatida namoyon bo‘ladi.

Ijodiy matn - badiiy obraz, ma’no, mazmun va his-tuyg‘ularning yangi shakllarda ifodalanishi bo‘lsa, intuitsiya ana shu yangilikning ichki manbai, botiniy harakatlantiruvchi kuchidir. Intuitsiya va ijodiy matn o‘rtasidagi bog‘liqlik inson tafakkurining eng nozik va murakkab qatlamlarini ochib beradi. Ijod jarayonida shaxsning tafakkuri tez-tez ratsional tahlilni chetlab o‘tadi, mantiqiy izohga bo‘ysunmaydigan, biroq ma’no jihatdan mukammal holatda yuzaga keladigan “ilhom lahzasi”ga suyanadi. Bu lahza esa intuitsiyaning eng yorqin namoyonidir.

XULOSA

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, intuitsiya inson bilish faoliyatida tasodifiy yoki beqaror hodisa emas, balki chuqur bilim, tajriba, xotira va tasavvurga tayangan holda shakllanadigan murakkab kognitiv mexanizmdir. U ong osti darajasida kechadigan yashirin intellektual jarayonlar orqali muammoli vaziyatlarni tez va yaxlit anglash imkonini beradi hamda ko‘plab variantlar ichidan eng maqbul, estetik va mazmunan mukammal yechimni tanlashga xizmat qiladi.

Maqolada asoslab berilganidek, intuitsiya ijodiy matn yaratish jarayoni bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, talabaning variativ fikrlashi, obrazli tasavvuri va erkin ifoda imkoniyatlarini faollashtiradi. Ijodiy matnlar bilan ishlash jarayonida talabalarda muammoni umumiy tizim sifatida idrok etish, yashirin ma’nolarni sezish va g‘oyalarni intuitiv ravishda shakllantirish qobiliyati rivojlanadi. Bu esa ta’lim jarayonida intuitiv tafakkurni maxsus tashkil etilgan ijodiy faoliyat orqali rivojlantirish mumkinligini ko‘rsatadi.

Shuningdek, tadqiqotda tasavvur va xotiraning intuitsiya rivojida o‘rni alohida ta’kidlandi. Reproduktiv va produktiv tasavvur intuitsiya bilan o‘zaro uyg‘unlashgan holda yangi g‘oyalar va konsepsiyalarning yuzaga kelishiga zamin yaratadi. Uzoq muddatli xotira esa bilim va tajribalarni barqaror saqlash, ularni ijodiy qayta ishlash va intuitiv yechimlarga aylantirishning muhim sharti hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, intuitsiya ta’lim jarayonida tasodifiy hodisa emas, balki pedagogik jihatdan maqsadli tashkil etilgan ijodiy mashg‘ulotlar, xususan, ijodiy matnlar bilan ishlash orqali rivojlantiriladigan muhim bilish mexanizmidir. Ushbu yondashuv talabalarning ijodiy tafakkurini, mustaqil fikrlashini va estetik didini shakllantirishda samarali pedagogik omil bo‘lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bodalyov A.A. Shaxs va muloqot. — Moskva: Pedagogika, 1983.
2. Brushlinskiy A.V. Tafakkur psixologiyasi. — Moskva: Pedagogika, 1996.
3. Gilmanov S.A. Pedagog kasbiy faoliyatida intuitsiya. — Qozon, 2008.
4. Heckhausen H. Motivatsiya va faoliyat. — Sankt-Peterburg: Piter, 2003.
5. Juraev R.X. Pedagogik tafakkur va ijod. — Toshkent: O‘qituvchi, 2010.
6. Nodirova Z.P. Ijodiy faoliyatda intuitsiyaning psixologik asoslari. — Toshkent: Fan, 2015.
7. Regush L.A. Shaxs faoliyatida intuitsiya va prognozlash. — Sankt-Peterburg: Piter, 2003.
8. Shchetinin M.P. Ijod pedagogikasi. — Moskva: Xalq ta’limi, 2001.
9. Vygotskiy L.S. Bolalik yoshida tasavvur va ijod. — Moskva: Prosveshcheniye, 1991.